

صلى الله عليه وسلم

۱۹، ۱۶، ۱۷
دفاع و پرورش مهارت خواندن
و اثر ۱۷۰۰۰۰ و درجه ارشد

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان شناسی

۱۳۸۶

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
گروه زبان شناسی (رشته آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان)

عنوان:

**تهیه ی مطالب درسی برای پرورش مهارت خواندن
فارسی آموزان در سطح متوسط و بررسی تأثیر استفاده
از تصویر بردارک خواندن**

استاد راهنما:

دکتر سید محمد ضیاء مسینی

گروه زبان شناسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید بهشتی

استاد مشاور:

دکتر بهروز محمودی بفتیاری

دانشجو:

محمد رضا فیضی رودی

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۲۷

تابستان ۱۳۸۶

۵۱۵۸

تقدیم به :

پشتمه ی جوشان مهربانی و همه ی هستی ام ، مادر

همراه دلسوز و شریک لحظه هایم ، همسرم

و نوگل شکفته ی باغ زندگی ، دفتر منانه

تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش سزاوار یگانه ی یکتا است که رحمت بی کرانش پیوسته جاری است. بدیهی است که پیمودن راه های نا آشنا ، بدون وجود راهنمایی ماهر ، دشوار و غیر ممکن است. انجام این پژوهش نیز از این قاعده مثنی نیست، چرا که بدون کمک و راهنمایی استادان ارجمند انجام پذیر نبود. بنابراین ، از استادان بزرگوار و دلسوزم جناب دکتر محمد ضیاء حسینی که به عنوان راهنما ، در همه ی مراحل تحقیق یار و یاورم بودند و نیز استاد ارجمند جناب دکتر بهروز بختیاری که زحمت مشاوره ی این پژوهش را به عهده گرفتند و بی دریغ با تجربیات و دانش ارزشمندشان روشنگر راهم بودند ، نهایت تشکر و قدرانی را دارم .

لازم است از استادان بزرگوار ، خانم ها دکتر افراشی و دکتر محمد ابراهیمی و آقایان دکتر منشی زاده ، دکتر محمد دبیر مقدم ، دکتر کیوان زاهدی ، که در این مدت از بوستان علم و ادب آن ها بهره های بسیار برده ام تشکر فراوان داشته باشم.

همچنین از مدیر ، معلمان و دانش آموزان محترم کلاس های چهارم و پنجم دبستان شهید دهقان روستای باغ بخشی شهرستان خواف که برای اجرای آزمون این پژوهش همکاری بی دریغ کردند، سپاسگزارم.

به جاست که از دوست و همکلاسی عزیزم آقای محمد رضا میرزایی که پل ارتباطی میان من و استادان ارجمندم بودند و در طول انجام پژوهش زحمات زیادی را متقبل شدند نیز صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

چکیده

آموزش و فراگیری زبان فارسی به عنوان زبان دوم/خارجی بدون استفاده از شیوه های موثر و منابع غنی غیر ممکن است. هدف این پژوهش، تهیه و تدوین مطالب درسی مناسب و جذاب برای آموزش مهارت خواندن زبان فارسی به غیر فارسی زبانان سطح متوسط است. به همین منظور، از موضوعات متنوعی چون مکان های دیدنی، آداب و رسوم ایرانی، صنایع دستی و زندگی نامه ی شخصیت های مشهور در تهیه ی متون بهره گرفته شده است تا انگیزه و علاقه ی زبان آموزان در فراگیری افزایش یابد. همچنین نگارنده با استفاده از تصاویر جذاب و متنوع سعی کرده است تا تأثیر آن ها را بر افزایش درک خواندن زبان آموزان بررسی کند.

فصل اول به کلیات تحقیق از جمله مسأله و اهداف آن می پردازد. در فصل دوم، مهارت خواندن، رویکرد ارتباطی، اصول و ویژگی های آن و نقش تصویر در درک مطالب خواندنی بررسی شده است. فصل سوم، در بر دارنده ی پانزده متن درسی به همراه تصاویر و فعالیت های مختلف برای یادگیری همزمان مهارت ها به ویژه مهارت خواندن است. فصل چهارم به چگونگی اجرای آزمون پرداخته است. در فصل پنجم، تجزیه و تحلیل داده ها و نتیجه گیری آمده است. در این فصل، پژوهش گر پس از بررسی آماری داده ها به این نتیجه رسیده است که استفاده از تصویر در بالا بردن میزان درک خواندن زبان آموزان موثر است. در نهایت پیشنهادهای برای انجام پژوهش های بعدی ارائه شده است.

کلید واژه ها: مهارت خواندن، رویکرد ارتباطی، ابزارهای دیداری (تصویر و نقاشی)، سطح

متوسط

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱) مقدمه ----- ۲
- ۱-۲) بیان مسأله ی تحقیق ----- ۳
- ۱-۳) سوال تحقیق ----- ۷
- ۱-۴) فرضیه ی تحقیق ----- ۸
- ۱-۵) اهداف تحقیق ----- ۸
- ۱-۶) تعریف و توصیف برخی از واژه های کلیدی تحقیق ----- ۸
- ۱-۶-۱) فارسی: زبان خارجی یا زبان دوم ----- ۸
- ۱-۶-۲) خواندن ----- ۸
- ۱-۶-۳) سطح متوسط ----- ۹
- ۱-۶-۴) اهمیت استفاده از تصویر در آموزش زبان دوم / خارجی ----- ۱۱
- ۱-۷) روش تحقیق ----- ۱۱

فصل دوم: پیشینه ی تحقیق

- ۱۴ ----- مقدمه (۲-۱)
- ۱۵ ----- رویکرد ارتباطی (۲-۲)
- ۱۷ ----- اصول آموزش و ویژگی های روش ارتباطی (۲-۲-۱)
- ۱۸ ----- تعریف خواندن (۲-۳)
- ۲۱ ----- اهداف خواندن (۲-۴)
- ۲۲ ----- عوامل موثر بر خواندن (۲-۵)
- ۲۳ ----- شیوه های معناسازی در خواندن (۲-۶)
- ۲۳ ----- شیوه نحوی (۲-۶-۱)
- ۲۴ ----- شیوه معنایی (۲-۶-۲)
- ۲۴ ----- شیوهی توأمان (۲-۶-۳)
- ۲۵ ----- انسجام و همبستگی (۲-۷)
- ۲۵ ----- انسجام متن (۲-۷-۱)
- ۲۵ ----- ارجاع (۲-۷-۱-۱)
- ۲۶ ----- حذف (۲-۷-۱-۲)
- ۲۷ ----- جانشینی (۲-۷-۱-۳)
- ۲۷ ----- حروف ربط (۲-۷-۱-۴)
- ۲۸ ----- انسجام واژگانی (۲-۷-۱-۵)

- ۲۸ ----- ۲-۷-۲ همبستگی
- ۲۹ ----- ۲-۸) فعالیت های مربوط به پرورش مهارت خواندن
- ۲۹ ----- ۲-۸-۱) فعالیت های پیش از خواندن
- ۳۰ ----- ۲-۸-۲) فعالیت های همزمان با خواندن
- ۳۲ ----- ۲-۸-۳) فعالیت های پس از خواندن
- ۳۳ ----- ۲-۹) ذکر چند نکته ی مهم در آموزش مهارت خواندن
- ۳۵ ----- ۲-۱۰) اهمیت استفاده از تصویر در آموزش زبان
- ۳۵ ----- ۲-۱۰-۱) ذکر چند نکته درباره ی استفاده از تصویر
- ۳۷ ----- ۲-۱۰-۲) ذکر چند نکته در مورد مصور سازی کتاب ها
- ۳۷ ----- ۲-۱۱) سابقه ی تحقیق
- ۳۸ ----- ۲-۱۲) تحقیقات انجام گرفته درباره مهارت خواندن
- ۳۸ ----- ۲-۱۲-۱) پژوهش های داخلی درباره مهارت خواندن و درک مطلب
- ۴۶ ----- ۲-۱۲-۲) پژوهش های خارجی درباره خواندن

فصل سوم: متون خواندنی

- ۵۲ ----- ۳-۱) مقدمه
- ۵۲ ----- ۳-۲) ساختار درس ها
- ۵۲ ----- ۳-۲-۱) فعالیت های پیش از خواندن
- ۵۳ ----- ۳-۲-۱-۱) اهمیت بهره گیری از دانش پیشین

- ۵۴ ----- (۳-۲-۲) فعالیت های همزمان با خواندن
- ۵۴ ----- (۳-۲-۳) فعالیت های پس از خواندن
- ۵۵ ----- (۳-۲-۳-۱) آموزش واژه
- ۶۰ ----- (۳-۲-۳-۲) آموزش ساختارهای دستوری
- ۶۳ ----- (۳-۳) درس ها
- ۶۳ ----- درس اول: شب یلدا
- ۷۲ ----- درس دوم: چهارشنبه سوری
- ۸۰ ----- درس سوم: نوروز، جشن باستانی
- ۸۹ ----- درس چهارم: سیزده به در
- ۹۸ ----- درس پنجم: غذاها و مناسبت های مذهبی
- ۱۰۵ ----- درس ششم: ماه رمضان
- ۱۱۴ ----- درس هفتم: شیراز، شهر دیدنی
- ۱۲۲ ----- درس هشتم: خاتم سازی
- ۱۲۹ ----- درس نهم: سی و سه پل اصفهان
- ۱۳۷ ----- درس دهم: کاخ چهل ستون
- ۱۴۴ ----- درس یازدهم: قهوه خانه
- ۱۵۲ ----- درس دوازدهم: فرش ایرانی
- ۱۶۰ ----- درس سیزدهم: مشهد، شهر زیارتی

درس چهاردهم: تعارف کردن ----- ۱۶۸

درس پانزدهم: چگونه شاعر شدن ----- ۱۷۵

فصل چهارم: اجرای آزمون

۱-۴) مقدمه ----- ۱۸۳

۲-۴) روش انجام تحقیق ----- ۱۸۳

۳-۴) قلمرو تحقیق ----- ۱۸۴

۴-۴) مواد آزمون ----- ۱۸۵

۱-۴-۴) متن های به کار رفته در آزمون ----- ۱۸۵

۲-۴-۴) سوالات آزمون ----- ۱۸۸

۳-۴-۴) وسایل کمک آموزشی جانبی برای اجرای آزمون ----- ۱۹۰

۵-۴) مشاهدات جانبی به هنگام اجرای آزمون ----- ۱۹۰

فصل پنجم: نتیجه گیری و بحث

۱-۵) مقدمه ----- ۱۹۳

۲-۵) تجزیه و تحلیل داده ها ----- ۱۹۳

۳-۵) نتیجه گیری ----- ۱۹۶

۴-۵) پیشنهادهایی برای آموزش درس های این پایان نامه ----- ۱۹۷

۵-۵) پیشنهادهاتی برای انجام پژوهش های بعدی ----- ۱۹۹

فهرست منابع ----- ۲۰۱

منابع فارسی ----- ۲۰۱

منابع انگلیسی ----- ۲۰۸

فصل اول

کلیات تحقیق

(۱-۱) مقدمه

از دیرباز، آموزش زبان هایی که توانسته اند برتری سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و به ویژه علمی بر سایر زبان ها داشته باشند، مورد توجه دولت مردان و صاحب نظران امر آموزش زبان بوده است. در طول سال های متمادی تلاش شده است تا راهکارها و شیوه هایی موثر در آموزش زبان دوم / خارجی ارائه و به کار گرفته شوند. بنابراین، روش های مختلف و متنوعی در آموزش زبان به وجود آمدند که هر کدام به نوبه خود، واجد ویژگی ها، امتیازات و ایراداتی هستند. باید اذعان داشت که پیدایش علم زبان شناسی و روان شناسی زبان موجب شد که این روش ها از نظر کیفی، سیری تکاملی را طی کنند تا جایی که امروزه در عصر گسترش علوم و انفجار اطلاعات، شیوه ها و امکاناتی موثر و موفق در اختیار معلمان و زبان آموزان قرار گرفته است و به امر آموزش و فراگیری زبان همچون سایر علوم تجربی و کاربردی با دیدگاهی عالمانه نگریده می شود.

در آموزش یک زبان و در میان مهارت های چهارگانه زبانی، مهارت خواندن از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در اثبات این مطلب باید گفت که با وجود گسترش و کاربرد روزافزون رسانه های صوتی تصویری در تبادل حجم عظیم اطلاعات، کسب اطلاعات از راه مراجعه به کتاب ها، روزنامه ها، مجلات و مقالات روز آمد منتشر شده در سایت های اینترنتی و در واقع دریافت اطلاعات از راه خواندن، باز هم سهم عمده ای از روش های دریافت اطلاعات توسط انسان را به خود اختصاص می دهد.

در زندگی اجتماعی امروزی، مهارت خواندن از مهمترین ابزار ایجاد ارتباط است. دانشجویان برای آن که بتوانند در رشته ی تحصیلی خود با اطلاعات و یافته های تازه ی علمی از طریق کتاب و مجله های علمی آشنا شوند، فقط با هدف خواندن به یادگیری زبان مشغول می شوند. این مهارت «زبان کتابخانه» نام گرفته است و شاید نام «زبان دانشمندان» برازنده تر باشد، زیرا اینان برای دستیابی به اطلاعات در زمینه ی تحقیقات خود، زبان خارجی می آموزند (ضیاء حسینی ۱۳۸۵: ۶۸).

از دیدگاه فرایر^۱، خواندن و نوشتن برای یک فرد بی سواد مانند کلیدی است که به وسیله آن درهای دنیای نوشتاری را به روی خود باز می کند و با آن رابطه برقرار می کند و به همین جهت است که می گویند خواندن فقط مقابل نوشتن است و خواننده می

^۱ -Frier

خواهد با نویسنده غایب ارتباط برقرار کند. آنگاه یک سواد آموز در این ارتباط قادر خواهد بود که خود را به عنوان موجودی سازنده و آفریننده فرهنگ بشناسد (یارمحمدی ۱۳۷۲: ۶۲).

در مورد مهارت خواندن باید گفت که درک متون خواندنی، رابطه مستقیم با فراگیری این مهارت دارد، به گونه ای که هر چه قدرت درک و تفسیر متن ها بالاتر باشد، به همان نسبت فراگیر از سطح بالاتری از مهارت خواندن برخوردار است. یکی از راهکارهای موثر در افزایش توان درک مطالب خواندنی، استفاده از وسایل دیداری مثل نقاشی، اسلاید، عکس، فیلم، و غیره می باشد. «طی سال های متمادی، عنصر بصری دارای نقش قابل توجهی در آموزش زبان بیگانه بوده است» (شیلدر^۱ ۱۹۷۷: ۱۴). استفاده از ابزار و وسایل دیداری در پیشبرد اهداف آموزشی مهارت خواندن و نیز کمک به درک متون خواندنی بسیار موثر است.

۲-۱) بیان مسأله ی تحقیق

در آموزش زبان به صورت سنتی، مهارت خواندن به این دلیل که مواد آموزشی غالباً به شکل کتاب ارائه شده اند از سایر مهارت ها بیشتر مورد توجه بوده است. تاکید بر اهمیت یادگیری این مهارت امری بدیهی به نظر می رسد؛ چون در بسیاری از کشورها، زبان آموزان زبان های خارجی به هیچ عنوان شانس گفتگو با گویندگان مادری این زبان ها را ندارند. اما امکان دستیابی به کتاب های ادبی، مجلات علمی و فنی و روزنامه ها به زبانی که می آموزند را دارند. برخی به خاطر ضروریات کاری و برخی نیز به خاطر آشنا شدن با فرهنگ های دیگر یا سرگرمی، به خواندن متون خارجی روی می آورند. با استفاده از این مهارت آنها می توانند با فرهنگ مردم آن زبان، شیوه ی تفکرشان، آثار هنریشان و حتی فعالیت های روزمره ی شان آشنا شوند.

از طریق خواندن نه تنها می توان اطلاعات کسب کرد، بلکه می توان زبان را نیز یاد گرفت. به خصوص آن که بسیاری از زبان آموزان زبان را به این منظور می آموزند که بتوانند متون تخصصی خود را بخوانند و بفهمند و به تدریج زبان را نیز یاد بگیرند.

با در نظر گرفتن این موضوع که دانش آموزان مناطق غیرفارسی زبان باید در سطوح بالاتر مثل امتحانات ورودی دانشگاه ها، تحصیلات عالی و تکمیلی و حتی در طول زندگی خود در رجوع به ادارات و نهادهای دولتی و غیردولتی و غیره، نیاز به استفاده از زبان فارسی دارند، اهمیت تدوین مواد

^۱ - Schilder

درسی و متن های آموزشی موثر و جذاب برای آنان بیشتر خواهد بود.

یکی از مشکلات عمده ی این دانش آموزان درباره ی متن های خواندنی، عدم درک مناسب این گونه متن ها است. این امر همراه با تکرار دوباره و چندباره متن موجب خستگی و دلزدگی دانش آموزان می شود و انگیزه ی آنان را برای ادامه ی آموختن می کاهش دهد. در این تحقیق سعی شده تا با استفاده از نیازهای ارتباطی زبان آموزان زبان فارسی به عنوان زبان دوم در موقعیت های واقعی و کاربردی، چند متن خواندنی ارائه شود. هدف اصلی این تحقیق استفاده از وسایل و رسانه های بصری همراه با آموزش این متن ها و نیز پاسخ گویی به این سوال است که آیا با استفاده از چنین امکاناتی مثل تصاویر و نقاشی های مرتبط با متن، می توانیم زبان آموزان را در درک سریع تر و دقیق تر چنین متن هایی کمک کنیم.

خواندن یکی از مهارت ها در هر زبان است که نه تنها به عنوان منبعی از اطلاعات و یا یک فعالیت سرگرم کننده، بلکه به عنوان ابزاری برای تقویت و گسترش اطلاعات شخصی در مورد زبان به کار می رود.

چستن (۱۳۷۸:۲۲۱) بر این باورند که اهمیت خواندن از آن جهت است که زبان آموز با خواندن کتاب ها، مجله ها و روزنامه ها می تواند به ارزش ها، سنت ها و میراث فرهنگی دست یابد علاوه بر آن، زبان آموز از طریق مهارت خواندن، واژه ها و ساختارهای دستوری جدید را یاد می گیرد و پیشرفت در خواندن باعث می شود که قدرت درک و گفتار زبان آموز و حتی مهارت نوشتاری وی پیشرفت کند.

مهارت خواندن همانند نواختن یک ساز موسیقی، مهارت پیچیده ای است که نمی توان آن را یکباره به دست آورد. برای بیشتر مردم سال ها طول می کشد تا به یک مهارت اجرایی دست یابند و همانند نواختن پیانو مقدار تمرین لازم برای اشخاص، متفاوت است (میلر^۱ ۱۳۶۴:۱۱۶). خواندن و مطالعه ی کتاب یگانه راهی است که ما را با بزرگان معاصر و آنهایی که قرن ها پیش از این در دنیا بسر برده اند آشنا می سازد و بدون این که متوجه باشیم با نیروی مرموزی ما را به طرف کمال می کشاند (واحدی ۱۳۵۵:۴۷). خواندن می تواند پایه مهمی برای یادگیری فردی درباره ی کشور و مردم دیگر باشد. خواندن حکم مسیر ورودی برای وارد شدن به آثار ادبی و تمدن حال و گذشته ی یک کشور را دارد. ادبیات هر کشور یکی از بزرگترین گنجینه های فرهنگی آن سرزمین را تشکیل می

^۱ -Miller

۴. برخی کلمات ممکن است املاها و معانی متفاوتی داشته باشند ولی یکسان تلفظ شوند.

۵. برخی کلمات ممکن است املاهای یکسان، اما تلفظ و مفهومی متفاوت داشته باشند.

۶. همیشه و در همه حال واژگان جدید به زبان ما افزوده می شوند.

با توجه به این که در آموزش زبان به طور عام و در آموزش مهارت خواندن به طور خاص، هدف اولیه انتقال پیام است و پس از آن مساله‌ی درک پیام مطرح می گردد، لزوم توجه بیشتر به راهکارهایی که منجر به افزایش درک و فهمیدن مواد نوشتاری می شوند، ضروری به نظر می رسد. بسیاری از صاحب نظران در امر آموزش زبان، فراگیری مهارت خواندن را مشروط به درک و فهم متون می دانند. در فرهنگ لانگمن، واژه‌ی «خواندن» به معنی «نگاه کردن و درک چیزی چاپ شده یا نوشته شده آمده است». ار^۱ (۱۹۹۵: ۱۴۰) نیز بر این باور است که «خواندن» به معنی «فهمیدن» است و در صورتی که یک فراگیر زبان خارجی بگوید: «من می توانم واژه ها را بخوانم اما نمی دانم که معنی آنها چیست» در واقع به این معنی است که او نمی تواند بخواند. کاری که او انجام می دهد برگرداندن نشانه های نوشتاری به اصوات است نه خواندن. ریورز^۲ (۱۹۸۱: ۹۵) می گوید:

ضروری است که بین دو فعالیت که با این واژه همراه هستند، تفاوت قایل شد و آن ها را یکسان ندانست. زبان آموزی که بدون توجه به معنا و مفهوم، نشانه های نوشتاری و چایی را به زبان می آورد ممکن است به عنوان یک خواننده در نظر گرفته شود. چنین فعالیتی صرفاً یکی از جنبه های خواندن است که به زبان آموز آموزش داده می شود، اما این حداقل هدف است. زبان آموز باید همچنین آموزش ببیند تا مفاهیم را از ترکیب و ارتباط واژه های متن بیابد و بفهمد و این کار را با سرعتی قابل قبول انجام دهد. این یعنی خواندن برای فهمیدن.

هیلمن (۱۹۷۲: ۱۹۴) نیز از قول بلومفیلد^۳ و دیگران نقل می کند که تدوین مواد مربوط به مهارت خواندن باید همراه با در نظر گرفتن درک مفاهیم باشد. درک مطالب نوشتاری تا آنجا مورد توجه بوده است که کسانی چون «تورندایک»^۴ مطالب نوشتاری را به مسائل ریاضی تشبیه کرده اند که نیاز به کشف عناصر و تلفیق و ارزش گذاری آنها دارد (نک. تورندایک ۱۹۱۷: ۳۲۹).

سهم حس بینایی در یادگیری، نسبت به سایر حواس به شکل قابل توجهی بالاتر است.

^۱ -UR

^۲ -Rivers

^۳ -Bloomfield

^۴ - Thorndike

دهد و افرادی که به آن تمدن علاقه مند هستند، نمی‌توانند بدون استفاده از آثار ادبی مکتوب، آن را به خوبی بشناسند (چستن^۱ ۱۳۷۸:۳۵۲). چستن از قول پرفتی^۲ این چنین نقل می‌کند:

خواندن یک مهارت اساسی و مکمل در یادگیری زبان است. فراگیران زبان دوم به مهارت خواندن برای برقراری ارتباط، خواندن بیشتر و درک مطالب با ارزش تر نیاز دارند. آنها می‌توانند یاد بگیرند تا با سهولت بیشتری بخوانند و نیز می‌توانند مطالب خواندنی را به عنوان منبع اولیه ی درک مطلب به کار برند (همان، ۳۴۶).

ریورز (۱۹۸۱:۲۳۱) معتقد است که خواندن، مهم ترین فعالیت در هر کلاس آموزشی است که علاوه بر منبع اطلاعاتی و فعالیتی مطبوع و دلپذیر، وسیله ای برای استخراج دانش زبانی است. دانش آموزان به کمک این مهارت می‌توانند بدون کمک معلم خود را یاری دهند و دانش زبانی و فرهنگی و فعالیت های زبانی خود را افزایش دهند. به عقیده ی ورزگر، فرهادی و مفتون (۱۹۹۱:۵) خواندن، مهمترین مهارت در حین تحصیل است و در حقیقت، قسمت اعظم دانش ما از طریق خواندن کسب می‌شود.

آموزش خواندن رابطه ای منحصر به فرد با زبان دارد. در ادبیات تخصصی می‌خوانیم که خواندن ابزاری برای ورود به یک زبان است. شاید بهتر باشد که کمی به عقب برگردیم و این حقیقت را در نظر بگیریم که زبان یک ابزار است و خواندن یکی از راه های ویژه ی استفاده از این ابزار توانایی خواندن را می‌توان در حالتی با توانایی هایی مثل شنا کردن یا دویدن مقایسه کرد که باعث رشد و تناسب فیزیکی می‌شوند. چون مهارت خواندن منجر به ارتباط و تعامل میان خواننده و نویسنده می‌شود، مطمئنا باعث رشد و پیشرفت فکری خواننده خواهد شد که می‌توان آن را کسب تجربیات زبانی نامید.

هیلمن^۳ (۱۹۷۲: ۵۵۹) معتقد است که موارد زیر مشخص می‌کند که چرا و چگونه آموزش خواندن می‌تواند شامل آموزش چیزهایی درباره زبان باشد به ویژه این که:

۱. آهنگ و علامت گذاری در درک و فهم متون موثرند.
۲. کلمات ممکن است معانی زیاد و متفاوتی داشته باشند.
۳. جمع بستن لغات با شیوه های مختلفی که اشکال متفاوتی دارند، صورت می‌گیرد.

^۱ -Chastain

^۲ - Perfetti

^۳ -Heilman

امیرتیموری (۱۳۸۰:۳۵) با استناد به تحقیقات انجام شده آن را ۷۵ درصد و رشید پور (۱۳۶۶:۳۲) آن را ۸۳ درصد ذکر کرده اند. به دلیل نقش مهم حس بینایی در یادگیری انسان، لازم است به جای تکیه ی صرف بر گویش و حس شنوایی مخاطبان، از پیام های تصویری در رسانه های دیداری - شنیداری نیز بهره بگیریم. با استفاده از رسانه های دیداری می توان مهارت های زبانی زبان آموزان را از طریق ایجاد صحنه های نزدیک به واقعیت زندگی روزمره گسترش داد (آذری نجف آباد ۱۳۶۶:۳۱).

همان طور که قبلا بیان شد هدف اصلی از آموزش مهارت خواندن، ایجاد ارتباط میان نویسنده و خواننده است. یکی از عناصر بسیار مهم در فرایندهای ارتباطی، کانال ها یا رسانه های مورد استفاده هستند. این رسانه ها که براساس به کارگیری هر چه بیشتر حواس مخاطبین شکل گرفته اند، بسیار متعدد و متنوع هستند. بهره گیری از رسانه های متنوع، مناسب و منطبق با اهداف، شرایط و ویژگی های مخاطبین می تواند در برقراری ارتباط کلامی یا نوشتاری موثر باشد و به شکل گیری فرایندی موفق تریاری رساند (امیرتیموری ۱۳۸۰:۲۷). بدیهی است که بیشترین یادگیری در شرایطی اتفاق می افتد که فراگیر از حواس خود هر چه بیشتر استفاده کند و این ممکن نیست مگر از طریق کسب تجارب مستقیم یا تجارب دست اول، یعنی تجربه هایی که فراگیر از طریق برخورد و رویارویی با پدیده یا موقعیت موردنظر کسب می کند (همان، ۳۶). چون دسترسی به موقعیت های طبیعی و کسب تجارب مستقیم در محیط های آموزشی غالبا مشکل و غیرممکن است، استفاده از رسانه های دیداری، زبان آموزان را در شرایطی نزدیک به شرایط واقعی قرار می دهد و امر یادگیری زبان را بسیار آسان می کند.

۳-۱) سوال تحقیق

پژوهش گر در این تحقیق با تهیه و تدوین متون خواندنی که سعی شده براساس رویکرد ارتباطی (communicative approach) تهیه شوند، به دنبال پاسخ گویی به این سوال است که آیا استفاده از تصاویر هماهنگ و مرتبط با این متون شامل عکس و نقاشی، بر افزایش درک و فهم زبان آموزان زبان فارسی از این متون موثر است یا خیر؟

۴-۱) فرضیه تحقیق

فرضیه ی پژوهش حاضر را مبتنی بر فرضیه ی صفر و به این صورت بیان می کنیم که: به کارگیری تصویر شامل عکس و نقاشی در افزایش میزان درک مطالب خواندنی تهیه شده برای زبان

آموزان، هیچ تاثیری ندارد.

۵-۱) اهداف تحقیق

ایران یکی از کشورهایی است که علاوه بر داشتن شرایط اقلیمی متفاوت و وجود اقوام گوناگون، دارای زبان ها، گویش ها و لهجه های متعددی است. مطابق اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، زبان فارسی به عنوان زبان رسمی کشور محسوب می شود. به همین دلیل علاوه بر دانش آموزانی که زبان مادری آنها فارسی یا یکی از لهجه های آن است، کسانی که به زبانی غیر از فارسی تکلم می کنند نیز باید مهارت های چهارگانه زبان فارسی را بیاموزند.

یکی از اهداف اصلی در آموزش یک زبان به عنوان زبان دوم، با توجه به فراوانی و قابل دسترس بودن منابع نوشتاری، بالا بردن میزان مهارت خواندن در زبان آموزان است. بنابراین، یافته های این تحقیق می تواند راهکارهایی را ارائه دهد تا معلمان و طراحان مطالب درسی را در کاهش مشکلات خواندن زبان آموزان و نیز افزایش درک و فهم این گونه متن ها، کمک کند.

۶-۱) تعریف و توصیف برخی از واژه های کلیدی تحقیق

۱-۶-۱) فارسی: زبان خارجی یا زبان دوم

از آنجا که هدف از این تحقیق کمک به آموزش زبان فارسی به عنوان زبان دوم است، لازم است تفاوت میان آموزش زبان فارسی به عنوان زبان دوم و زبان خارجی بیان شود.

چون براساس قانون اساسی، زبان فارسی به عنوان زبان رسمی کشور انتخاب شده است، هم میهنان ما که در استان های گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، سیستان و بلوچستان و بسیاری استانهای دیگر زندگی می کنند، برای سوادآموزی، تحصیل در دانشگاه، تصدی شغل های دولتی و امور رسمی کشور، باید زبان فارسی را به عنوان «زبان دوم» یاد بگیرند (ضیاء حسینی، ۱۳۸۵: ۲).

دانش آموزانی که به دوره ی راهنمایی تحصیلی وارد می شوند باید یک زبان، غیر از زبان مادری یا دوم را، برای ارتباط با خارجیان، یاد بگیرند. این زبان را « زبان خارجی» می نامیم. مانند زبان انگلیسی که امروزه برای ارتباط با جهانیان در مدارس و دانشگاه های ما تدریس می شود (همان).

۲-۶-۱) خواندن

مهارت خواندن - به عنوان فرایندی ادراکی - از نقطه نظرهای مختلفی بررسی و توصیف شده است. به نظر می رسد که اکثر صاحب نظران تعلیم و تربیت، مهارت خواندن را عمدتاً در رابطه با « خواننده » تحلیل و تشریح کرده اند و در نتیجه، خواندن مطلبی بدون فهمیدن آن را « خواندن»

نمی‌دانند. تعاریف زیر مؤید این مطلب است:

به نظر هیلمن (۱۹۷۲:۱۹۴) درک این مطلب که چرا علی‌رغم همه موضوعات نوشته شده درباره‌ی خواندن و همه‌ی تلاش‌هایی که در آموزش آن می‌شود، یک تعریف جهانی قابل قبول از خواندن وجود ندارد، مشکل است. او می‌گوید: «هر شخصی که قادر به خواندن است مطمئن است که می‌داند خواندن چیست و هنگامی که متوجه ارائه‌ی تعریفی برای خواندن می‌شود، می‌فهمد که ارائه‌ی چنین تعریفی چقدر مبهم است».

چستن (۱۳۷۸: ۸) به نقل از گرلت^۱ تعریف مهارت خواندن را به این صورت نقل می‌کند که خواندن یک مهارت فعال است که مداوم درگیر حدس زدن، پیش‌بینی کردن، آزمایش کردن و از خود سوالاتی پرسیدن است. وی به نقل از آدتر^۲ (۱۹۸۳)، ری نولد^۳ (۱۹۸۲) و گودمن^۴ (۱۹۶۷) خواندن را یک فرایند انتخابی می‌داند که شامل: کاربرد حداقل سرنخ‌های زبانی انتخاب شده از درون داد ادراکی خواننده می‌باشد. خواندن موثر شامل ادراک دقیق و تشخیص تمام عناصر نیست، بلکه مهارت انتخاب کم‌ترین سرنخ‌های کارساز است که موجب ایجاد حدس‌هایی برای درک موضوع خواندنی می‌شود.

ضیاء حسینی، خواندن را به معنی دریافت اطلاعات از طریق کانال بینایی آورده است (۱۳۸۵: ۶۷).

۳-۶-۱) سطح متوسط

آلن^۵ در مورد مقایسه سطوح مختلف چنین می‌گوید:

در انگلیسی به عنوان زبان دوم، اصطلاحات پیشرفته و ابتدایی را می‌توان آسان‌تر تعریف کرد. زبان آموزان پیشرفته‌انهایی هستند که بیشتر آنچه را که در کلاس زبان می‌شنوند و می‌خوانند، می‌فهمند. اما هنوز هم برای خواندن مطالبی که مخصوص اهل زبان نوشته می‌شود، نیاز به کمک دارند. ولی اصطلاح ابتدایی به مبتدیان سنین مختلف اطلاق می‌شود. پیشرفته و ابتدایی همان قدر با هم تفاوت دارند که سیاه و سفید. اما مرحله متوسط با دو مرحله دیگر وجوه مشترک بسیار دارد. درست همان گونه که در رنگ خاکستری عناصر

^۱ -Grelt

^۲ -Adeter

^۳ -Reinold

^۴ -Goodman

^۵ -Allen

سیاه و سفید وجود دارد، بین واژگان ابتدایی و متوسط نیز خط تمایز روشنی دیده نمی شود. در مرحله متوسط بیشتر لغاتی که تدریس می شود همان هایی هستند که محصلین ابتدایی به آنها نیاز دارند. دروس زبان آموزان سطح متوسط همانند دروس مبتدیان شامل واژه هایی برای اشیاء و اشخاص در زندگی روزمره زبان آموزان می باشند و دارای وجوه مشترک بسیار هستند. البته در مقایسه با مبتدیان، زبان آموزان گروه متوسط تعداد زیادی از لغات آموخته شده را می توانند مورد استفاده قرار دهند و این مزیت عمده ای محسوب می شود، چون معلم می تواند از این لغات برای تعریف واژه های جدید استفاده کند (۱۳۷۴: ۶۰).

هیلمن (۱۹۷۲: ۴۱۷) نیز به مقایسه ی کوتاه سطوح مقدماتی و متوسط می پردازد و می نویسد: یکی از تفاوت هایی که در سطح متوسط با سطح مقدماتی باید در نظر گرفت، این است که در سطح مقدماتی، فراگیر می آموزد که بخواند، اما در سطح متوسط می خواند تا بیاموزد. بنابراین، در این مقطع علاوه بر آموزش صرف مهارت خواندن، باید به نیازهای فراگیر از فراگیری زبان مبدأ توجه کرد.

چون تحقیقات و بررسی های ویژه ای درباره تعیین مرز میان سطوح مختلف زبانی و تعریف دقیق خصوصیات هر یک در زبان فارسی انجام نشده است، نمی توان تعریفی کاربردی و روشن از این سطوح ارائه داد. اما براساس مطالب درسی اصول و نظریه های آموزش زبان (ضیاء حسینی) و در غیاب تعریف علمی دقیق برای سطوح مختلف، دانش مربوط به ساختار دستوری و واژگان کتاب های فارسی کلاس های چهارم و پنجم دبستان را سطح متوسط و مقطع راهنمایی را سطح پیشرفته در نظر می گیریم. لازم به ذکر است که ملاک این تقسیم بندی منحصر به درک واژه ها و ساختارهای دستوری کتاب های درسی دوره ی دبستان و راهنمایی است چرا که دانش زبانی دانش آموزان این کلاس ها در سطح پیشرفته می باشد.

۴-۶-۱) اهمیت استفاده از تصویر در آموزش زبان دوم

زبان تصویر بسیار پیش از به وجود آمدن کلام یعنی آن زمان که انسان در غارها سکونت داشته، مورد استفاده قرار می گرفته و وسیله ی ارتباط میان انسان های آن دوران بوده است. آثار به جا مانده از عصر حجر و بعد از آن موید این حقیقت است. بهره گیری از ابزارهای دیداری، به ویژه برای کسانی که هنوز به سواد کلامی مسلط نشده اند، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. استفاده از این راهکارها،